أَوْفُوا الْكيلَ وَ لا تَكونُوا مِنَ الْمُخْسِرينَ ❋
وَ زِنُوا بِالْقِسْطاسِ الْمُسْتَقيمِ

در کمیت و کیفیت کالاهای ارائه شده به دیگران با کمال درستی وفا کنید، و با تقلب، غش، دادن جنس نامرغوب و مقدار نامطلوب، مردم را به خسارت نیاندازید ❋ و اجناس را با معیارهای عدالت جویانه و منصفانه بسنجید.

سوره‌ی مبارکه‌ی شعرا، آیات ۱۸۱ و ۱۸۲

چاپ نخست

اصول و مبانی

حقوق و معاملات بازرگانی داخلی

کتاب نخست: مبانی مدنی

تألیف:

دکتر مهراب داراب‌پور

استاد دانشکده‌ی حقوق دانشگاه شهید بهشتی

دکتر امیر شایگان‌فر

دکتر محمدرضا داراب‌پور

پژوهشکده حقوق

تهران- ۱۴۰۲

سرشناسه : داراب‌پور، مهراب، ۱۳۳۸ -
.Iran. Laws, etc
عنوان قراردادی : ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور : اصول و مبانی حقوق و معاملات بازرگانی داخلی/ تالیف مهراب داراب‌پور، امیر شایگان‌فر، محمدرضا داراب‌پور؛ به اهتمام محمد داراب‌پور؛ ویراستار ادبی فاطمه مرادی.
مشخصات نشر : تهران: پژوهشکده حقوقی شهر دانش،۱۴۰۲ -
مشخصات ظاهری : ج.
شابک : دوره: ۳-۱۹۳-۴۷۵-۶۰۰-۹۷۸؛ ۶-۱۹۲-۴۷۵-۶۰۰-۹۷۸ج.۱ ؛ ۴-۱۹۶-۴۷۵-۶۰۰-۹۷۸ج.۲
وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا
یادداشت : کتابنامه.
مندرجات : ج.۱.مبانی مدنی.- ج.۲ مبانی تجاری
موضوع : حقوق تجارت -- ایران
موضوع : Commercial law -- Iran
شناسه افزوده : شایگان‌فر، امیر، ۱۳۷۱-
شناسه افزوده : داراب‌پور، محمدرضا، ۱۳۶۴-
شناسه افزوده : داراب‌پور، محمد، ۱۳۶۲ -، گردآورنده
رده‌بندی کنگره : KMH۹۲۰
رده‌بندی دیویی : ۳۴۶/۵۵۰۷
شماره کتابشناسی ملی : ۹۲۰۸۶۵۷

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهر دانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید.

https://**sdil.ac.ir**/shop/

عنوان: **اصول و مبانی حقوق و معاملات بازرگانی داخلی / کتاب نخست: مبانی مدنی**
مؤلفین: **دکتر مهراب داراب‌پور / دکتر امیر شایگان‌فر / دکتر محمدرضا داراب‌پور**
به اهتمام: **دکتر محمد داراب‌پور**
ناشر: پژوهشکده حقوقی شهر دانش
ویراستار ادبی: دکتر فاطمه مرادی
طراح جلد: سیده زهرا صدرالسادات
نوبت چاپ: اول
تاریخ چاپ: ۱۴۰۲
شمارگان: ۵۰۰
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۱۹۲-۶
شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۱۹۳-۳
بها: ۲۴۰,۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

تهران ـ خیابان کریم‌خان زند ـ خیابان سنایی ـ خیابان نهم ـ خیابان گیلان ـ پلاک ۵
کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱ نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰
Website: http://www.sdil.ac.ir Email: publication@sdil.ac.ir

به نام خداوند جان و خرد

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفاء می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانون‌گذار فهیم و آگاه، هیچ‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکترین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت و هیچ‌گاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران و اساتید حقوق و فقه همت می‌گمارند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکترین حقوقی کشور برعهده دارند.

کشور ایران به‌ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمّی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به‌مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمّی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات پژوهشکده حقوقی شهر دانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتاب‌های حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات جناب آقایان **دکتر مهراب داراب‌پور/ دکتر امیر شایگان‌فر/ دکتر محمدرضا داراب‌پور و دکتر محمد داراب‌پور** در تألیف کتاب **اصول و مبانی حقوق و معاملات بازرگانی داخلی** را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست‌ها

فهرست کوتاه

سخن ناشر ..... أ
اختصار کلمات ۷
بخش نخست: منابع حقوق ۷
فصل نخست: منابع حقوق مسلمانان ۹
فصل دوم: منابع حقوق داخلی ۲۰
فصل سوم: منابع حقوق بازرگانی بین‌المللی ۲۱
بخش دوم: حقوق قراردادها ۲۵
فصل چهارم: قراردادهای داخلی ۲۵
فصل پنجم: قراردادهای تجاری بین‌المللی ۵۶
فصل ششم: قراردادهای تجارت الکترونیک ۹۳
بخش سوم: حقوق مسئولیت مدنی ۹۹
فصل هفتم: کلیات مسئولیت مدنی ۹۹
فصل هشتم: ارکان مسئولیت مدنی ۱۰۸
بخش چهارم: ادله اثبات دعوا و حل و فصل اختلافات ۱۵۷
فصل نهم: ادله اثبات دعوا (شیوه‌های اثبات مسئولیت) ۱۵۷
فصل دهم: دادرسی و داوری ۱۸۱
فصل یازدهم: روش‌های جایگزین حل و فصل اختلافات ۱۹۷
نمایه واژگان حقوقی ۲۰۱
منابع و مآخذ ۲۰۷

فهرست گسترده

سخن ناشر ..... أ
اختصار کلمات ۷
بخش نخست: منابع حقوق ۷
فصل نخست: منابع حقوق مسلمانان ۹
مبحث نخست: قرآن کریم ۱۰
مبحث دوم: سنت ۱۶
مبحث سوم: اجماع ۱۹
مبحث چهارم: عقل ۱۹
فصل دوم: منابع حقوق داخلی ۲۰
مبحث نخست: قواعد آمره ۲۰
مبحث دوم: قواعد عرفی ۲۰
مبحث سوم: قواعد تکمیلی ۲۱
فصل سوم: منابع حقوق بازرگانی بین‌المللی ۲۱
مبحث نخست: کنوانسیون ها ۲۱
مبحث دوم: رویه تجاری بین‌المللی ۲۲
مبحث سوم: حقوق عرفی بازرگانی ۲۳
بخش دوم: حقوق قراردادها ۲۵
فصل چهارم: قراردادهای داخلی ۲۵
مبحث نخست: تعریف و اقسام قرارداد ۲۵
گفتار نخست: مفهوم عقد ۲۵
گفتار دوم: انواع قراردادهای از جهت صحت و بطلان ۲۶
بند نخست: قرارداد صحیح ۲۶
بند دوم: قرارداد باطل ۲۶
بند سوم: قرارداد غیر نافذ ۲۶
گفتار سوم: انواع قراردادها به اعتبار ماهیت آن‌ها ۲۷
بند نخست: عقد لازم و عقد جایز ۲۷
بند دوم: عقد منجّز و معلّق ۳۱
بند سوم: عقود تملیکی و عقود عهدی ۳۶

بند چهارم: عقود فوری و عقود مستمر ۳۸
گفتار چهارم: تقسیمات عقود با توجّه به تشریفات، سادگی و گستردگی و نام آن‌ها ۳۹
بند نخست: عقود رضایی و عقود تشریفاتی ۳۹
بند دوم: عقود با نام و بی‌نام (عقود معین و غیر معین) ۴۲
بند سوم: عقود بسیط و مرکب ۴۳
مبحث دوم: تشکیل قرارداد ۴۳
گفتار نخست: شرایط اساسی صحت معاملات ۴۳
بند اول: قصد و رضای طرفین ۴۴
بند دوم: اهلیت ۴۴
بند سوم: مورد معامله ۴۴
بند چهارم: جهت معامله ۴۵
مبحث سوم: آثار قرارداد ۴۵
گفتار نخست: آثار قراردادها نسبت به طرفین قرارداد ۴۶
گفتار دوم: آثار قراردادها نسبت به اشخاص ثالث ۴۸
بند نخست: اصل نسبی بودن و استثنائات آن ۴۸
الف) قائم مقامی ۴۸
ب) تعهد به نفع شخص ثالث ۴۸
بند دوم: نمایندگی ها ۴۸
الف) وکالت ۵۰
ب) دلالی ۵۱
پ) حق العمل کاری ۵۲
ت) قائم مقام تجاری ۵۳
مبحث چهارم: قراردادهای مرتبط با امور بازرگانی ۵۴
گفتار نخست: قرارداد خرید و فروش کالا ۵۴
گفتار دوم: قرارداد حمل و نقل کالا ۵۵
گفتار سوم: قرارداد خرید و فروش خدمات ۵۵
گفتار چهارم: قرارداد انجام فعالیت‌های مالی ۵۵
گفتار پنجم: قراردادهای اعطای امتیازِ استفاده یا بهره‌برداری یا حتی واگذاری مالکیت‌های فکری ۵۵
گفتار ششم: قراردادهای سرمایه‌گذاری و تشکیل مشارکت‌ها و همکاری‌های اقتصادی و فنی ۵۵

فصل پنجم: قراردادهای تجاری بین‌المللی ۵۶
مبحث نخست: اصول کلی حاکم بر قراردادهای تجاری بین‌المللی ۶۱
مبحث دوم: قراردادهای خرید و فروش بین‌المللی ۶۳
گفتار نخست: کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۶۴
بند نخست: قلمرو اجرای کنوانسیون ۶۴
بند دوم: تشکیل قرارداد بیع ۶۵
گفتار دوم : اجرای قرارداد بیع بین‌الملل کالا ۶۷
بند نخست: نقض اساسی قرارداد ۶۷
بند دوم: اخطار فسخ ۶۸
بند سوم: قاعده ارسال ۶۸
بند چهارم: امکان یا عدم امکان اجرای قرارداد ۶۸
بند پنجم: اصلاح قرارداد ۶۸
بند ششم: وظایف و تعهدات فروشنده ۶۹
بند هفتم: وظایف و تعهدات خریدار ۷۵
بند هشتم: حقوق فروشنده در صورت نقض قرارداد توسط خریدار ۷۷
بند نهم: ریسک کالا و انتقال ضمان معاوضی ۷۹
بند دهم: نقض احتمالی ۸۱
بند یازدهم: قراردادهای اقساطی ۸۲
بند دوازدهم: شیوه‌های جبران خسارات ۸۲
بند سیزدهم: موارد معافیت از مسئولیت ۸۴
بند چهاردهم: اثر فسخ قرارداد ۸۵
بند پانزدهم: حفظ و نگهداری کالا ۸۶
مبحث سوم: قراردادهای حمل و نقل بین‌المللی ۸۸
گفتار نخست: حمل و نقل دریایی ۸۸
گفتار دوم: حمل و نقل جاده‌ای و ریلی ۹۰
گفتار سوم: حمل و نقل هوایی ۹۲
فصل ششم: قراردادهای تجارت الکترونیک ۹۳
مبحث نخست: تشکیل قرارداد الکترونیک ۹۵

گفتار نخست: اهلیت انعقاد قرارداد ۹۶
گفتار دوم: موضوع قرارداد ۹۶
گفتار سوم: رضایت ۹۷
بخش سوم: حقوق مسئولیت مدنی ۹۹
فصل هفتم: کلیات مسئولیت مدنی ۹۹
مبحث نخست: مفهوم و قلمرو مسئولیت قانونی ۱۰۱
مبحث دوم: مقایسه مسئولیت مدنی با مسئولیت قراردادی ۱۰۴
گفتار نخست: وجود قرارداد معتبر ۱۰۵
گفتار دوم: تخلف از تمام یا یکی از تعهدات ناشی از همان قرارداد ۱۰۵
گفتار سوم: ورود ضرر توسط خوانده قرارداد به خواهان ۱۰۶
گفتار چهارم: وجود رابطه سببیت بین نقض قرارداد و ضرر وارده ۱۰۶
فصل هشتم: ارکان مسئولیت مدنی ۱۰۸
مبحث نخست: وجود ضرر ۱۰۹
گفتار نخست: مفهوم و انواع ضرر ۱۱۱
بند نخست: خسارات مادی ۱۱۶
بند دوم: خسارات معنوی ۱۲۲
گفتار دوم: ضرر قابل مطالبه ۱۲۴
بند نخست: مشروع بودن ۱۲۴
بند دوم: قطعی بودن ۱۲۴
بند سوم: مستقیم بودن عرفی ۱۲۵
بند چهارم: قبلاً جبران نشده باشد ۱۲۷
مبحث دوم: اقدام ناروای زیانبار ۱۲۸
گفتار نخست: مفهوم و شرایط اقدام ناروا زیانبار ۱۲۸
گفتار دوم: اسباب رافع مسئولیت ۱۳۰
بند نخست: دفاع مشروع ۱۳۱
بند دوم: حکم قانون یا امر آمر قانونی ۱۳۴
بند سوم: رضایت زیان‌دیده ۱۳۶
بند چهارم: سایر موارد مباح کننده ۱۳۸
مبحث سوم: رابطه سببیت ۱۳۹

گفتار نخست: اجتماع سبب و شرط ۱۴۳
گفتار دوم: اجتماع سبب و مباشر ۱۴۴
گفتار سوم: اجتماع اسباب ۱۴۵
گفتار چهارم: اثر قوای بیرونی ۱۴۸
بند نخست: قوه قاهره ۱۴۹
بند دوم: فعل شخص ثالث ۱۵۰
بند سوم: اقدام زیانبار مشارکتی زیان‌دیده ۱۵۱
بخش چهارم: ادله اثبات دعوا و حل و فصل اختلافات ۱۵۷
فصل نهم: ادله اثبات دعوا (شیوه‌های اثبات مسئولیت) ۱۵۷
مبحث نخست: اقرار ۱۵۹
گفتار نخست: شرایط صحت اقرار ۱۶۰
گفتار دوم: سند ۱۶۳
بند نخست: سند رسمی ۱۶۳
بند دوم: سند عادی ۱۶۴
الف: سند عادی تجاری ۱۶۴
ب: سند عادی غیرتجاری ۱۶۵
بند سوم: تفاوت سند رسمی و عادی ۱۶۵
بند چهارم: تفاوت سند دارای اعتبار اسناد رسمی با سند در حکم سند رسمی ۱۶۶
بند پنجم: مشترکات مهم اسناد ۱۶۷
مبحث سوم: شهادت شهود ۱۶۸
گفتار نخست: شرایط شهادت ۱۶۹
گفتار دوم: شرایط شهود ۱۷۰
مبحث چهارم: سوگند و قسامه ۱۷۳
گفتار نخست: شرایط سوگند ۱۷۴
گفتار دوم: قسامه ۱۷۶
مبحث پنجم: اماره ۱۷۶
مبحث ششم: کارشناسی ۱۷۷
مبحث هفتم: معاینه و تحقیق محلی ۱۷۸

مبحث هشتم: علم قاضی ۱۷۸
فصل دهم: دادرسی و داوری ۱۸۱
مبحث نخست: دادرسی با مراجعه به دادگاه‌های کشور ۱۸۱
مبحث دوم: داوری از طریق نهادها و سازمان‌های خصوصی ۱۸۲
گفتار نخست: اهمیت داوری و مزایای آن ۱۸۵
گفتار دوم: معایب داوری ۱۸۶
گفتار سوم: انواع داوری ۱۸۷
بند نخست: موردی یا شخصی ۱۸۷
بند دوم: سازمانی ۱۸۷
گفتار چهارم: آیین داوری ۱۸۹
بند نخست: در داوری داخلی ۱۹۰
بند دوم: در داوری تجاری بین‌المللی ۱۹۳
گفتار پنجم: مساعدت دادگاه‌ها در روند داوری ۱۹۶
گفتار ششم: مسائل متفرقه داوری ۱۹۷
فصل یازدهم: روش‌های جایگزین حل و فصل اختلافات ۱۹۷
مبحث نخست: مذاکره و سازش ۱۹۸
مبحث دوم: میانجیگری ۱۹۹
نمایه واژگان حقوقی ۲۰۱
منابع و مآخذ ۲۰۷
فهرست منابع فارسی ۲۰۷
فهرست منابع عربی ۲۱۸
فهرست منابع لاتین ۲۲۰
آیین نامه ها، قوانین، آرای وحدت رویه و ۲۲۱
آیات، احادیث و قواعد فقهی ۲۲۳
الف: آیات ۲۲۳
ب: احادیث ۲۳۰
پ: قواعد فقهی ۲۳۴

اختصار کلمات

- (ره) – رحمه الله علیه
- (ص) = صلوات الله علیه
- (ع) = علیه السلام
- ج. = جلد
- ر.ک. = رجوع کنید به
- ش. = شماره
- ص. = صفحه
- صص = صفحات
- ق.ث. = قانون ثبت
- ق.م. = قانون مدنی
- ق.آ.د.م. = قانون آیین دادرسی مدنی
- ق.آ.د.ک. = قانون آیین دادرسی کیفری
- ق.م.ا. = قانون مجازات اسلامی
- ق.م.ع. = قانون محاسبات عمومی
- م. = میلادی
- هـ.ش. = هجری شمسی
- هـ.ق. = هجری قمری
- اتحادیه بین‌المللی تعاون (I.C.A)
- Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)
- Economic Cooperation Organization (E.C.O.)
- European Union (E.U.)
- Hague Conference on Private International Law (HCPIC)
- Independent Guarantees (I.G.)
- International Chamber of Commerce (I.C.C)
- International Federation of Consulting Engineer. Federation International Des Ingeniers-Conselis (FIDIC)
- International Monetary Found (I.M.F.)
- Non-Governmental-Organization (NGO)
- North American Free Trade Association (NAFTA)
- Stand-by Letter of Credits (SLC)
- The International Institute for the Unification of Private Law (UNDROIT)
- UNCITRAL Model Law (UML)
- United Nation Commission on International Trade Law (UNCITAL)
- United Nation Compensation Commission (UNCC)
- United Nations Convention on Contracts for the International Sales of Goods (CISG)

بخش نخست: منابع حقوق

در عرف مردم، تبادل کالا و خدمات تجار در داخل کشور از طریق انعقاد معاملات، به عنوان بازرگانی داخلی نامیده می‌شود و با گذر آن‌ها از فراسوی مرزها به عنوان بازرگانی خارجی شناخته شده است. غالب این قوانین و مقررات مدیون عرف و رویّه‌های تجار و بازرگانان بوده که در قالب قواعد و مقررات جلوه کرده است. آن تبادل داخلی و این گذر کالا و خدمات از مرزها برای کسب منافع و سودآوری بازرگانان است. بین‌المللی شدن اقتصاد باعث گسترش روابط بازرگانی میان کشورها، تشکیل بلوک‌های تجاری، سازمان‌ها و بازارهای مشترک گردیده است. ایجاد شبکه‌ی سریع الکترونیکی (اینترنتی) این تحولات را سریع تر و عمیق تر و مؤثرتر کرده است.

تحولات فوق، بدون تردید، بر روابط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تأثیرگذار است. ایجاد منع یا تحریم‌های بازرگانی و محدودیت‌های تجاری علیه برخی کشورها، در زمره‌ی شیوه‌های فشارهای سیاسی بر آن کشورهاست. اینگونه اقدامات در جلب و حمایت از سرمایه گذاری خارجی به منظور توسعه‌ی اقتصادی و افزایش سطح اشتغال در کشورها، حمایت از بازار آزاد و جلوگیری از انحصار، ایجاد خطر برای سرمایه گذاری، سلب مالکیت به وسیله‌ی ملی کردن صنایع بزرگ، مصادره‌ی سرمایه‌های خارجی و حتی روش‌های حل و فصل دعاوی و اجرای احکام دادگاه‌ها و آراء دیوان‌های داوری هم تأثیر می‌گذارد. همچنین اقدامات متقابل دولت‌ها در ورود و خروج ارز، وضع تعرفه‌های ترجیحی به نفع برخی کشورها و سهمیه بندی در برخی اقلام وارداتی نیز بی تأثیر نیست.

قراردادهای داخلی و خارجی، به بیع کالا و ارائه‌ی خدمات محدود نمی‌شود و دایره‌ی وسیعی از معاملات مرتبط با حمل و نقل، انجام فعالیت‌های مالی، اعطای امتیاز استفاده یا بهره برداری یا حتی واگذاری مالکیت فکری، تکنولوژی، دانش فنی، سرمایه گذاری، سرمایه پذیری، مشارکت ها و همکاری‌های فنی را نیز در بر می‌گیرد.

قوانین داخلی برخی از کشورها که متأثر و برگرفته از تئوریسین‌های مذهبی است، معمولاً کاربرد محلی و داخلی داشته و نمی‌تواند در روابط وسیع و پیچیده‌ی بین‌المللی صلابت خود را نشان دهد. اصرار بی جای برتری و اولویت طرز فکر یک گروه یا مذهب

واپسگرا و ارتجاعی که تجربه‌ی عمل در طول تاریخ نیز ندارد، به عنوان برترین و بهترین قانون دنیا، آزاردهنده و حداقل از موجبات رکود در عالم تحقیقات حقوق است.

مکاتب فردگرایی یا اصالت فرد برای آزادی اقتصادی که با افکار فلاسفه‌ای چون «امانوئل کانت»، «ژان ژاک روسو» و اقتصاد دانانی چون «آدام اسمیت» تقویت می‌شوند، در مقابل مکاتب جامعه گرا قرار می‌گیرند که پذیرش هر کدام آثار مخصوص به خود را در بازرگانی داخلی و بین‌المللی بر جای می‌گذارد. امروزه هیچ کدام از کشورها به طور مطلق اصرار به اجرای یک مکتب خاص ندارند و آنچه را که برای آنان بهترین است انتخاب می‌کنند. بنابراین، طبیعی است که کشورهای اروپای غربی و آمریکا بیشتر تمایل به آزادی حقوقی و اقتصادی در انعقاد قراردادهای بازرگانی و تشویق و توسعه صادرات خود داشته باشند، تا از موانع جریان کالا، خدمات، سرمایه، فنون و تخصص بکاهند، لیکن کشورهای وارد کننده برای منافع مردم یا مصالح حکومتگران، اعم از اقتصادی یا سیاسی، شیوه‌های بازدارنده و کنترل کننده‌ی خود را بر جریان واردات اعمال می‌نمایند. برای این منظور، اینگونه کشورها سیاست‌های کنترل کننده، مثل وضع تعرفه ها، محدودیت‌های وارداتی، تشویق صادراتی و اقدامات ضد دامپینگ را وضع می‌کنند. آنها از اهداف حمایتی، توسعه ای، موازنه ای، بهداشتی و ایمنی، درآمدزایی و حتی اهداف امنیتی و سیاسی برای توجیه اقدامات خود استفاده می‌کنند که هر کدام می‌تواند موضوع رساله‌های تحقیقی بزرگی باشد.

صرف نظر از فلسفه تجارت داخلی یا خارجی، در این کتاب، هدف بیان رویه‌هایی است که دادگاه‌ها با اعمال قوانین داخلی در کشور اعمال می‌نمایند یا شیوه‌های عملی که در روند معاملات و حل و فصل اختلافات بازرگانی در سطح جهانی مورد استفاده‌ی مراجع قضایی یا دیوان‌های داوری قرار می‌گیرد.

در حقوق ایران دو نوع مقررات مدنی و تجاری حاکم بر معاملات بازرگانی است. این دو نوع عبارتند از: الف) قوانین مدنی که برخواسته از فقه اسلامی است و ب) قوانین تجاری که ترجمه‌ی قوانین قدیمی کشورهای اروپایی (بلژیک و فرانسه) می‌باشد. اهداف و مقاصد و شیوه‌های این دو، البته، با یکدیگر متفاوت است. لیکن یک حقوقدان ایرانی چاره‌ای جز تلاش برای هماهنگی و همخوانی این دو در سایه‌ی قواعد عمومی و مقررات عام کشور ندارد. به همین علت، قواعد عمومی مرتبط با حقوق تجارت، همراه و همگام

با قواعد عمومی مربوط به معاملات بازرگانی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است، تا بحث‌های کتاب حاضر از دایره‌ی عملکرد واقعی سیستم حقوقی ایران و مقررات و رویه‌های تجاری بین‌المللی خروج غیر ضروری نداشته باشد.

مبنای بسیاری از قواعد و مقررات مدنی در حقوق داخلی را می‌توان در فقه پیدا کرد. چنان که ذکر شد، مسائل حقوق تجارت، پایه و مبنای غربی دارد که ضرورتاً با فقه موجود همخوانی ندارد. قوانین و مقررات تجاری برای مسائل و مشکلات امروز وضع شده است که باید به مرور زمان اصلاح و تکمیل می‌شد. هنوز هم بسیاری از معاملات داخلی بر پایه و مبنای حقوق مدنی تجزیه و تحلیل می‌شوند. بنابراین، ضروری است که اصول بنیادین معاملات در حقوق داخلی، قبل از هر چیز مورد بحث و گفتگو قرار گیرد. در این فصل، منابع حقوقی معاملات داخلی، که نشأت گرفته از فقه امام جعفر صادق (ع) است، تشریح می‌شود. سپس انعقاد، انواع و آثار قراردادها مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

فصل نخست: منابع حقوق مسلمانان

پیش از بیان هر مطلبی باید عنوان کود که پایه و اساس معاملات، اعم از داخلی و خارجی، بنای عقلای جامعه و عرف است. معمولاً مذاهب نیز سر جنگ با بنای عقلا و عرف، جز در موارد معدودی ندارند و بنای عقلا و عرف را می‌پذیرند. در برخی موارد، در قوانین مذهبی، اصولاً عقل و بنای عقلا و نظر جامعه فاقد ارزش است و برخی از موارد منسوب به خداوند (جلّ شأنه) و منسوبین وی می‌باشد که بر جامعه، بالاجبار و علیرغم میل مردم، اعمال و با مخالفین با آن برخورد می‌شود. خوشبختانه، این موضوع در حقوق قراردادها چندان نمودی ندارد و بنای عقلا و عرف حرف اول را در روابط بین مردم با یکدیگر می‌زند. در این خصوص احکام تأسیسی[۱] و امضایی[۲] با بنای عقلای جامعه سازگاری دارد.

۱- احکام تأسیسی احکامی هستند که از طرف شارع، وضع و صادر شده‌اند و قبل از دستور شارع در عرف به طور مسجل وجود نداشته اند، مثل بسیاری از عبادات. بیشتر این احکام از مدرکات عقل خارجند.

۲- احکام امضایی، امور اعتباری هستند که در عرف عقلا و جامعه وجود داشته و مردم هم قبلاً آن را پذیرفته اند، شارع نیز آن را مفید دانسته و قبول کرده است. مثل غالب احکام معاملات که از نوع ارشادی می‌باشند.

آنچه به نام حقوق اسلامی شناخته می‌شود در واقع حقوق مسلمانان است که طی قرون متمادی، صرف نظر از ثمرات آن اجرا شده و می‌شود. این مقررات در فقه هر مسلک متفاوت است. تفسیر این حقوق در کتاب حاضر، بر اساس حب نگاشته شد که جلوه‌ای دیگر به نوشته‌ها می‌دهد و بسیاری از مسایل را می‌پوشاند. منابع حقوقی قراردادهای داخلی و خارجی گسترده می‌باشند. در فقه اسلامی، منابع را به چهار دسته تقسیم کرده اند:

مبحث نخست: قرآن کریم

قرآن کریم از طریق خداوند یا رسولان وی بر قلب پاک پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد (ص) تجلّی کرده است. در این که وحی چیست، اختلاف نظرات گسترده است. این کتاب برای عموم بشر و کرامت ترقی انسانیت مردم نازل شده است. هر گروه و مسلکی بر اساس عقیده و ایمان و علم و اطلاعات خود از آن برداشتی نموده و دیگران را دعوت به پذیرش آن می‌کند. آیاتی که در قرآن کریم به طور صریح در مسایل فقهی آمده است از ۱۱۲ آیه تجاوز نمی‌کند.[۱] اگر چه برخی، آیات الاحکام را تا ۵۰۰ آیه دانسته‌اند؛ اما اگر آیات راجع به زندگی اجتماعی، مثلاً عدل و انصاف و نحوه‌ی برخورد با دیگران، جزء آیات مربوط به احکام آورده شود، تعداد این آیات بسیار زیادتر خواهد شد. آن چه مربوط به معاملات است به دو سه آیه مختصر می‌شود.

می دانیم که خلاصه‌ی قرآن در سوره‌ی مبارک حمد آمده است. قرآن کریم می‌فرماید جهان خالق[۲] واحد رحمان و رحیمی دارد که حمد و سپاس مخصوص اوست. عالم غیب،

۱- مکاسب ۱۲آیه، بیع ۱۰ آیه، دین و مدیونیت ۱ آیه، رهن ۱ آیه، ضمان، ۲ آیه، صلح۶ آیه، وکالت ۳ آیه، اجاره۲ آیه، شرکت ۳ آیه، مضاربه ۳ آیه، ابضاع ۳ آیه، ودیعه ۳ آیه، عاریه ۲ آیه، مسابقه و تیراندازی ۳ آیه، حق شفعه ۳ آیه، اشیا و گم شدن اشیا ۴ آیه، غصب ۵ آیه، اقرار ۵ آیه، وصیت ۱۱ آیه، حجر ۷ آیه، وقف ۳ آیه، سوگند و نذر ۸ آیه، آزادی بنده، ۲ آیه. ر.ک. عمید زنجانی، آیت اله عباسعلی، آیات الاحکام، انتشارات سمت، ۱۳۸۲، تهران.

۲- با یک برداشت از قرآن کریم، هستی بخشی فقط از ناحیه خداوند است و غیر او را چنین توانایی نیست. موجودات، خواسته یا ناخواسته، از مبداء اصلی اطاعت و انقیاد می‌کنند. در هیچ موجودی، زنده و بی جان، نیست مگر اینکه در آن سهمی از حیات یا علم نهفته است که تسبیح ویژه خود را دارد. هیچ چیزی به نام مردن وجود خارجی ندارد، بلکه سیر از حالتی به حالت دیگر است. مسخر بودن جهان برای